

Utrikesutskottets betänkande

1983/84: 1

om nedrustning

Motionerna

I motion 1982/83: 194 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås

1. att riksdagen uttalar att Sverige i det fortsatta nedrustningsarbetet på ett tydligare sätt bör framhålla ekonomiska och marknadsmässiga faktorer, t. ex. kampen om råvarorna, som ligger bakom rustningarna,

2. att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder som förhindrar att svensk industri deltar i USA:s och NATO:s upprustning genom leveranser till DIVAD-projektet,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av aktiva, svenska åtgärder mot kärnvapenupprustningen i Europa, med speciell inriktning på de kryssningsrobotar som kan tänkas kränka svenskt territorium,

4. att riksdagen hos regeringen hemställer att den tar initiativ för att begränsa spridningen av kärnkraftsteknologi, särskilt för användning i rymden,

5. att riksdagen hos regeringen hemställer om beslut om förbud mot utförsel av alla radioaktiva ämnen som kan användas för tillverkning av kärnvapen,

6. att riksdagen hos regeringen hemställer att den tar initiativ för att begränsa militariseringen av rymden och till en utvidgning av de internationella kontrollåtgärderna på området,

7. att riksdagen hos regeringen hemställer att den i FN kräver att konventionen från 1972 om förbud mot biologiska och giftiga vapen efterföljs,

8. att riksdagen hos regeringen begär omedelbara åtgärder för information och upplysning om BC-stridsmedlen bland den svenska allmänheten.

I motion 1982/83: 558 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås att riksdagen hos regeringen hemställer om ett handlingsprogram för en kärnvapenfri zon i Norden och att därvid motionens förslag till sådant program beaktas.

I motion 1982/83: 1776 av Pär Granstedt (c) föreslås att riksdagen hemställer att regeringen tar initiativ till sammankallande av en regional nedrustningskonferens för Nordeuropa.

I motion 1982/83: 1779 av Gunnel Jonäng (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en av de viktigaste uppgifterna för det svenska nedrustningsarbetet är att förhindra spridning av kärnvapen och att Sverige i praktisk handling måste följa denna målsättning.

I motion 1982/83: 1783 av Per Petersson m. fl. (m) hemställs

1. att riksdagen uttalar vad som i motionen anförts om sambandet mellan frihet och fred i Europa.

2. att riksdagen uttalar att Sverige vid ESK-förhandlingar och i andra förhandlingar om förtroendeskapande åtgärder bör verka för att dessa utformas så att de medför en reell förstärkning av berörda parter informationsmöjligheter i enlighet med vad som i motionen anförts.

3. att riksdagen uttalar att kravet på balans mellan de tre korgarna i ESK:s slutdokument icke får åsidosättas.

4. att riksdagen godkänner vad som i motionen anförts om en eventuell europeisk nedrustningskonferens.

5. att riksdagen uttalar betydelsen av att också sådana specialförband som nämns i motionen beaktas i arbetet på CSBM.

6. att riksdagen uppdrar åt regeringen att påbörja studier om fördjupade förtroendeskapande åtgärder i Nordeuropa i enlighet med vad i motionen anförts.

7. att riksdagen uttalar vad som i motionen anförts om vikten av att reducera kärnvapen i Nordeuropa.

8. att riksdagen begär att regeringen fortsätter arbetet med ytterligare internationella undersökningar om användning av kemiska vapen enligt vad i motionen anförts.

9. att riksdagen begär att regeringen intensificerar ansträngningarna för att få till stånd ett heltäckande internationellt avtal om förbud mot kemiska vapen.

10. att riksdagen uttalar att Sverige aktivt skall verka för att 1972 års avtal om förbud mot B-vapen förses med effektiva kontrollbestämmelser.

11. att riksdagen uppdrar åt regeringen att verka för ett system för redovisning av militära utgifter såväl inom FN som i Europa i enlighet med vad i motionen anförts.

12. att riksdagen uttalar att förslag om åtgärder för att främja internationell nedrustning skall ha ett balanserat innehåll där hänsyn tas till berörda staters samlade styrkor.

13. att riksdagen godkänner vad som i motionen i övrigt anförts om syftet med och inriktningen av svensk nedrustningspolitik.

I motion 1982/83: 2136 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär att fortsatta initiativ tas för att studera möjligheterna för Sverige att stärka FN:s fredsbevarande roll.

2. att riksdagen hos regeringen begär att åtgärder vidtas för att stimulera framtagandet av material om freds- och nedrustningsfrågor i enlighet med motionens intentioner.

3. att riksdagen hos regeringen begär att Sverige tar initiativ till en FN-studie om de olika militära verksamheternas effekter på miljön och livsbedingungen på jorden.

4. att riksdagen uttalar sig för vad som anförts i motionen beträffande inriktningen av svenska arbetsinsatser för internationella rustningsbegränsningar.

Bakgrund

De motionsyrkanden på nedrustningens område som utskottet har att behandla i detta betänkande avser bl. a. s. k. förtroendeskapande åtgärder, kärnvapenfri zon i Norden, biologiska och kemiska stridsmedel, spridning av kärnteknologi samt FN:s roll i nedrustningsarbetet. Även synpunkter på rustningarnas grundorsaker och på den allmänna inriktningen av Sveriges nedrustningspolitik framförs i motionerna.

Flertalet av de frågor som tas upp i motionerna har behandlats av utskottet i tidigare betänkanden, senast i UU 1980/81: 26 och 1981/82: 23.

I dessa båda betänkanden konstaterades att det internationella läget inte undergått någon förbättring och att det mot den bakgrunden var svårt att se optimistiskt på möjligheterna till snabba framsteg på nedrustningsområdet. Samtidigt noterade utskottet att nedrustningsförhandlingarna dock inte avbrutits. Förhandlingarna i nedrustningskommittén (CD, Committee on Disarmament) i Genève fortsatte, bl. a. om kemiska vapen. Mellan USA och Sovjetunionen pågick förhandlingar såväl om interkontinentala strategiska kärnvapen (START, Strategic Arms Reduction Talks) som om de s. k. eurostrategiska vapnen (INF, Intermediate range Nuclear Forces). I Madrid fortsatte europeiska säkerhetskonferensens (ESK) andra uppföljningsmöte.

Utskottet fann det angeläget att de svenska insatserna i det internationella nedrustningsarbetet fullföljdes och om möjligt intensifierades. Nedrustningsarbetet måste kunna fortgå trots det försämrade internationella klimatet. Som exempel på svenska insatser pekade utskottet på samarbetet mellan de neutrala och alliansfria staterna under ESK-mötet och det svenska erbjudandet att stå som värd för en europeisk nedrustningskonferens efter Madridmötet.

Läget i nedrustningsförhandlingarna

Inte heller under de 18 månader som förflutit sedan riksdagen behandlade utrikesutskottets ovannämnda betänkande UU 1981/82: 23 har nedrustningsförhandlingarna lett till några konkreta beslut om rustningsbegränsningar. Förhållandet mellan supermakterna är fortsatt dåligt. Det spända internationella läget var en huvudorsak till att generalförsamlingens andra specialsession om nedrustning sommaren 1982 blev nära nog resultatlös. Flertalet av de resolutionsförslag som framlades slutbehandlades inte utan överfördes till det ordinarie mötet med generalförsamlingen hösten 1982. Däribland märktes det av Sverige och Mexico framlagda förslaget om en frysning av kärnvapenarsenalerna, vilket antogs med stor majoritet av det ordinarie mötet med församlingen.

Arbetet inom nedrustningskommittén (CD) i Genève – hittills enda forum för i verklig mening multilaterala nedrustningsförhandlingar – går långsamt och har under senare tid inte avsatt några konkreta resultat. Inom CD verkar f. n. fyra arbetsgrupper: för kemiska vapen, för radiologiska vapen, för negativa säkerhetsgarantier samt en arbetsgrupp för ett allomfattande program för nedrustning. Under vårsessionen 1983 uppnåddes också enighet om att uppta förhandlingar om förbud mot kapprustning i rymden. Sådana förhandlingar har ännu inte kommit i gång. Sverige tillhör de länder som uppmanat USA och Sovjetunionen att återuppta de samtal på området som fördes i slutet av 1970-talet och har även i generalförsamlingen verkat för att en arbetsgrupp inom CD skall upprättas och få ett mandat på detta område. Målet bör enligt svensk mening vara en konvention mot krigföring i rymden.

Det finns ännu ingen särskild internationell konvention om kemiska vapen, ehuru användning av kemiska och biologiska vapen generellt är förbjuden i kraft av Genèveprotokollet från år 1925. Sverige och andra länder driver emellertid aktivt konventionsfrågan i CD och har där framlagt ett omfattande underlag, syftande till att få till stånd ett globalt och allomfattande förbud mot utveckling, tillverkning och lagring av kemiska vapen. Förhandlingarna har gått långsamt framåt. En stötesten är svårigheten att nå enighet om nödvändiga regler för kontroll av en konventions efterlevnad.

Generalförsamlingen uppmanade i en resolution hösten 1982 CD att intensifiera sina ansträngningar att nå fram till en konvention om förbud mot kemiska vapen. I resolutionen aktualiseras också tanken på zoner fria från kemiska vapen. Diskussionen om sådana zoner bör enligt Sveriges och andra länders mening inte föras på sådant sätt att de försvårar arbetet på en allomfattande konvention.

Hösten 1980 tillsatte FN en expertgrupp för att utreda påståenden om att kemiska vapen skulle ha kommit till användning i Sydostasien och Afghanistan. Gruppen fick inte tillträde till de områden där kemiska vapen skulle ha använts. Några bestämda slutsatser kunde bl. a. av detta skäl inte dras i dess rapport. Gruppen kunde emellertid inte heller bortse från existensen av indicier som pekade på den möjliga användningen av giftiga substanser.

Till skillnad från vad som gäller för kemiska vapen finns sedan år 1972 en konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av biologiska (bakteriologiska) vapen. En brist i B-vapenkonventionen är emellertid att klagomålsproceduren är ineffektiv. Sverige fullföljde under den första granskningskonferensen för konventionen år 1980 försöken att få till stånd en förbättring av klagomålsproceduren. En resolution om att sammankalla en särskild konferens i frågan framlades år 1982 i FN:s generalförsamling och samlade stor majoritet. Fortsatta svenska försök att verkli- gen få till stånd en sådan konferens om klagomålsproceduren har emellertid förblivit resultatlösa på grund av sovjetiskt motstånd. Regeringen avser

att ta upp denna fråga under den andra granskningskonferensen år 1985.

Trots resultat på begränsade områden gäller att det multilaterala nedrustningsarbetet inom FN och nedrustningskommittén i Genève negativt påverkats av bristen på framsteg i de bilaterala förhandlingar som förs mellan USA och Sovjetunionen om strategiska kärnvapen (START) och eurostrategiska kärnvapen (INF).

Under det senaste året har uppmärksamheten framför allt inriktats på kärnvapenuppladdningen i Europa. NATO-ländernas s.k. dubbelbeslut från december 1979 innebar att NATO mot slutet av år 1983 skulle påbörja utplaceringen i Västeuropa av kärnvapenrobotar (108 Pershing II och 464 kryssningsmissiler) såvida inte förhandlingar med Sovjetunionen dessförinnan lett till en överenskommelse om reduktion av Sovjetunionens utplacering av SS 20-robotar, som inleddes år 1977. INF-förhandlingarna har nu pågått ca två år utan resultat.

Sverige har framhållit att ingen ytterligare utplacering av kärnvapen bör äga rum, att en substantiell nedskärning av de euromissiler som redan finns måste ske och att en balans på det konventionella området på lägre nivå måste komma till stand.

Inte heller har några framsteg rapporterats från START eller i NATO- och Warszawapaktens förhandlingar om konventionella styrkor (MBFR, Mutual Balanced Force Reductions).

I december 1982 kontaktade svenska regeringen ett antal regeringar för att sondera deras inställning till Palmekommissionens förslag om en zon fri från slagfältskärnvapen i Centraleuropa. Det är regeringens bedömning att en sådan korridor vore förtroendeskapande och skulle minska risken för att en väpnad konflikt snabbt trappas upp till ett kärnvapenkrig. Officiella svar på regeringens hänvändelse har sedermera inkommit. Dessa svar utvärderas nu.

Europeiska säkerhetskonferensen – ESK

Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa, som avslutades i Helsingfors år 1975, var ett väsentligt inslag i den avspänning som då utvecklades. Viktiga åtaganden gjordes av parterna i syfte att stabilisera läget i Europa och lägga grunden för ett nära och öppet samarbete över de ideologiska gränserna. Det fattades beslut att konferensens resultat skulle följas upp av återkommande möten. Det första ägde rum i Belgrad år 1977–1978. Förhållandet mellan supermakterna var då åtskilligt sämre, och Belgradmötet blev i mycket ett misslyckande. Förväntningarna inför det andra uppföljningsmötet i Madrid var på grund av det fortsatta spända internationella läget inte höga.

Mot denna bakgrund var det av särskild betydelse att Madridmötet kunde avslutas och ett slutdokument antas, efter långa och tidvis mycket svåra förhandlingar. Det visade att det är möjligt att förhandla och nå resultat även i perioder då relationerna mellan supermakterna på andra områden är dåliga.

Den text regeringarna i Madrid kunde enas om var en kompromissprodukt – tillkommen på grundval av det dokument som de neutrala och alliansfria staterna, däribland Sverige, utarbetat. Dokumentet återspeglar den viktiga balans som upprättades i Helsingfors mellan de tre sakområdena eller korgarna; för politiska frågor, ekonomiska frågor och mänskliga kontakter. Resultatet kan betecknas som en uthyggnad av slutakten från Helsingfors.

Balansen mellan de tre korgarna tog sig i Madrid uttryck i att beslut fattades om åtaganden på en rad skilda områden såsom fackföreningsrätter, mänskliga rättigheter, Helsingforsgrupperna, religiösa rättigheter, mänskliga kontakter, familjeåterförening, information till journalister och bekämpande av terrorism. Beslut fattades om ytterligare möten på olika områden: en konferens om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder och nedrustning i Europa, som skall inledas i Stockholm i januari 1984, ett möte i Aten i mars 1984 om fredligt biläggande av tvister, ett seminarium i Venedig i oktober 1984 om samarbetet i Medelhavet, ett expertmöte i Ottawa i maj 1985 om mänskliga rättigheter, ett möte i Bern i april 1986 om mänskliga kontakter.

Resultaten från dessa möten och det sätt på vilket de olika staterna uppfyller sina ESK-åtaganden skall beaktas vid ESK:s nästa uppföljningsmöte i Wien som börjar i november 1986.

Stockholmskonferensen

Det kanske viktigaste beslutet i Madrid blev sammankallandet inom ESK:s ram av en konferens angående förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder och nedrustning i Europa. Konferensens första fas skall inledas i Stockholm den 17 januari 1984 och ägnas en serie förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder.

Förtroendeskapaande åtgärder (Confidence-Building Measures, CBM) är en integrerande del av slutdokumentet från Helsingforskonferensen år 1975, som innehåller bl. a. följande bestämmelser om sådana åtgärder:

- deltagarstaterna kommer att föranmäla större militära manövrar med markstridskrafter som överstiger 25 000 man
- deltagarstaterna kan därutöver föranmäla mindre manövrar
- deltagarstaterna kommer att frivilligt inbjuda observatörer att närvara vid militära övningar.

Föranmälan skall om möjligt ske senast 21 dagar före övningen. Tillämpningsområdet för åtgärderna är Europa t. o. m. 250 km in på sovjetiskt territorium. Övningar till sjöss och i luften omfattas inte.

Syftet med förtroendeskapaande åtgärder är att reducera eller eliminera anledningarna till osäkerhet, misstroende, fruktan, spänning och fiendskap mellan stater.

Erfarenheterna av den praktiska tillämpningen av förtroendeskapaande åtgärder sedan 1975 är i huvudsak goda vad gäller föranmälan av manöv-

rar. Sammanlagt har under perioden 131 föranmälningar utfärdats rörande 99 militära övningar, däribland många med mindre deltagande än 25 000 man. Det torde innebära att flertalet större manövrar till lands anmälts.

Erfarenheterna av observatörsverksamheten är inte lika goda. De besöksprogram som lagts upp har ofta inte motsvarat förväntningarna.

De förtroendeskapande åtgärderna har såsom de hittills varit utformade inte inneburit några egentliga militära begränsningar och ännu mindre kunnat betecknas som nedrustningsåtgärder.

Sverige och andra stater inom ESK:s ram har – både under det första uppföljningsmötet i Belgrad år 1977 och nu i Madrid – lagt fram förslag om utvidgningar av de förtroendeskapande åtgärderna, såsom en sänkning av gränsen för föranmälningar till att omfatta övningar med 18 000 man, en ökning av föranmälningsperioden till 30 dagar, regler för föranmälan av övningar i luften och till sjöss, föranmälan av trupprörelser m. m.

I Madriddokumentets mandat för den kommande Stockholmskonferensen lämnas utrymme för förhandlingar om längre gående förtroendeskapande åtgärder. De betecknas nu förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder (CSBM, Confidence and Security Building Measures) i syfte att markera att det också skall kunna bli fråga om direkta begränsningar i militär verksamhet, begränsningar som kan komma att ligga nära rena nedrustningsåtgärder och därmed på ett annat sätt än hittillsvarande CBM medföra en ökad säkerhet för de europeiska staterna. I mandatet uppställs fyra kriterier för de förtroende- och säkerhetsskapande åtgärderna som skall diskuteras i Stockholm

- de skall täcka hela Europa
- de skall vara militärt betydelsefulla
- de skall vara politiskt bindande
- det skall vara möjligt att kontrollera efterlevnaden av dem.

Med hela Europa skall avses området mellan Atlanten och Ural samt angränsande havsområde och luftrummet.

Utöver dessa allmänna kriterier innehåller Madriddokumentets mandat inga riktlinjer eller konkreta mål för Stockholmskonferensen. Det heter endast att dess resultat skall utvärderas vid ESK:s tredje uppföljningsmöte i Wien år 1986. Först därefter kan konferensens andra fas inledas.

Ett förberedande möte för Stockholmskonferensen hölls i Helsingfors under tiden den 25 oktober – den 11 november 1983.

Utskottet

Rustningarna i Europa och Sveriges nedrustningspolitik

Den internationella situationen är fortsatt spänd. De krisorsaker utskottet pekade på i sitt fjolårsbetänkande UU 1981/82: 23 finns kvar och andra har tillkommit.

Två av de föreliggande motionerna berör de grundläggande förklaringar-

na till rustningskapplöpningen. I motion 194, yrkande 1, utpekas kampen om råvarorna och marknaderna samt vinstintressena som avgörande faktorer bakom rustningarna. I motion 1783, yrkande 1, heter det bl. a. att hotet mot freden i Europa är intimt förknippat med framtiden för det sovjetiska väldet som tvångsetablerats över en rad nationer i Öst- och Centraleuropa. Arbetet för en fredlig omvandling till frihet av Östeuropa måste vara en central beståndsdel i strävan att skapa en bestående fred i Europa.

Utskottet delar uppfattningen att konflikter och rustningar ofta har sin grund i ekonomiska intressen och kamp om råvaror. I ett tidigare betänkande (UU 1980/81:26) har utskottet angivit en rad andra faktorer som drivkrafter bakom rustningarna; etniska, religiösa, kulturella och ideologiska motsättningar, utöver de nämnda ekonomiska intressena.

Utskottet anser det emellertid inte befogat att utpeka just kampen om råvaror som avgörande för kapprustningen i världen och avstyrker därför yrkande 1 i motion 194.

Supermakternas våldsamma kärnvapenupprustning kan inte motiveras av militära skäl. Rustningarna har fått en egen tillväxtkraft utan förankring i verkliga konflikter eller realistiska hotbilder. Detta är något som många politiker, fredsforskare och en växande fredsrörelse länge hävdar. Nu hävdar även många militära experter att den fortsatta kärnvapenanskaffningen ökar krigsrisken.

De ideologiska motsättningarna mellan maktblocken bidrar också till att öka den politiska spänningen och påverkar därmed även de militära rustningarna. Minskade politiska motsättningar skulle naturligtvis bidra till ett bättre förhandlingsklimat i nedrustningsfrågorna. Ett överbryggande av dessa motsättningar skulle också bidra till förbättrade förutsättningar för samarbete och avspänning i Europa. Ett undanröjande av de ideologiska motsättningarna i Europa får emellertid inte vara en förutsättning för nedrustningsansträngningarna. Det är tvärtom nödvändigt att trots de spänningar som de ideologiska motsättningarna leder till verka för nedrustning.

Självfallet finns det ett samband mellan förtryck och orättvisor å den ena sidan och rustningar och krigsrisker å den andra. Arbetet för frihet från förtryck och orättvisor i alla länder är också ett arbete som ökar förutsättningarna för en varaktig fred. Det finns således även av detta skäl anledning för Sverige att fortsatt aktivt verka för mänskliga rättigheter och alla folks frihet. Detta arbete bör bedrivas i alla därtill ägnade fora. Det bör dock inte göras till en förutsättning för nedrustningsarbetet.

Den avspänning som även en begränsad nedrustning skulle kunna leda till kan rätt utnyttjad vara en viktig väg till fredlig samverkan och ökad frihet.

Med det anförda torde yrkande 1 i motion 1783 få anses besvarat.

Utskottet delar inte åsikten att en balans måste råda mellan supermakternas olika kärnvapenkategorier tagna var för sig innan krav reses på

kärnvapennedrustning. Många skäl talar i stället för uppfattningen att totalt sett en ungefärlig balans råder mellan supermakternas kärnvapenstyrkor och att en reduktion av arsenalerna bör kunna påbörjas med utgångspunkt därifrån. Det är bl. a. överväganden av detta slag som fått Sverige att ställa sig bakom förslaget om kärnvapenfrysning.

Kärnvapen har en särskild karaktär som skiljer dem från konventionella vapen, hur ohyggliga sådana än kan vara. Det är också svårt att tänka sig att en kärnvapeninsats i ett krig skulle kunna begränsas till att omfatta endast mindre laddningar. Därför är det farligt att vänja sig vid att betrakta kärnvapen som en motvikt mot konventionella styrkor. Icke desto mindre råder – som påpekas i yrkande 12 i motion 1783 – i realiteten en koppling mellan kärnvapen och konventionella styrkor. Det svenska nedrustningsarbetet bortser självfallet inte härifrån. När regeringen uttalat sig mot utplacering av kärnvapen och för en kraftig nedskärning av kärnvapensystemen samt i FN stött förslag om icke-förstaanvändning av kärnvapen, har den samtidigt framhållit att de konventionella styrkornas storlek och sammansättning måste beaktas i sammanhanget. Målet att uppnå balans bör eftersträvas på lägre och inte på högre nivåer.

Utskottet delar denna uppfattning men vill också understryka att supermakternas arsenaler av kärnvapen nu är så stora att väsentliga nedskärningar av dessa inte skulle behöva påverka balansen i stort.

Det framstår som angeläget att supermakterna så snart som möjligt når fram till avtalsbundna överenskommelser som icke bara begränsar de utökningar av kärnvapenarsenalerna som nu planeras utan som också bereder vägen för kontrollerbara reduktioner.

Det finns anledning att med tillfredsställelse notera att såväl USA som Sovjetunionen förefaller att vilja respektera de begränsningar som finns i det icke ratificerade SALT 2-avtalet, liksom att det på bägge håll synes finnas ett intresse av att nå fram till vissa rustningsbegränsande åtgärder på dessa områden.

Speciell uppmärksamhet bör i det sammanhanget ägnas sådana vapen som genom sin karaktär riskerar att få en destabiliserande verkan.

Med det här anförda torde yrkande 12 i motion 1783 få anses besvarat.

I motion 194, yrkande 3, föreslås aktiva svenska åtgärder mot kärnvapenupprustningen i Europa, med speciell inriktning på de kryssningsmissiler som kan tänkas kränka svenskt territorium.

Som framgår av bakgrundsbeskrivningen tillhör Sverige de länder som mest aktivt drivit kravet på kärnvapennedrustning i Europa. Vi har försökt avvärja den planerade utplaceringen av bl. a. kryssningsmissiler, och vi önskar en reduktion av Sovjetunionens SS 20-robotar. Vi har väddat till de förhandlande parterna att fortsätta INF-överläggningarna efter årsskiftet om resultat inte skulle ha uppnåtts dessförinnan. Därmed får yrkande 3 i motionen anses besvarat.

Med vad som ovan anförts om kärnvapennedrustning i Europa torde

också yrkande 4 i motion 2136 vara tillgodosett till den del det avser ytterligare utplacering av kärnvapen, varför det avstyrks.

Utskottet behandlar i detta sammanhang även ett antal andra yrkanden som har samband med den allmänna inriktningen av Sveriges nedrustningspolitik.

I motion 2136, yrkande 1, begärs initiativ av regeringen för att stärka FN:s fredsbevarande roll. Detta är en fråga som Sverige och övriga nordiska länder engagerat sig för sedan lång tid. Det är ett naturligt intresse för små stater att världsorganisationens fredsbevarande roll stärks. Även den oberoende kommissionen för nedrustnings- och säkerhetsfrågor, som leddes av Olof Palme, sysselsatte sig ingående med FN:s fredsuppdrag och lämnade förslag till åtgärder. Sverige har därtill i höst lagt fram förslag till en FN-studie om gemensam säkerhet och andra säkerhetsdoktriner.

De nordiska regeringarna driver gemensamt frågorna att öka FN:s fredsbevarande roll. I juni i år överlämnade de nordiska FN-ambassadörerna en skrivelse till generalsekreteraren med vissa konkreta förslag på området. Generalsekreteraren föreslogs bl. a. ge säkerhetsrådet fortlöpande information om pågående konflikter i syfte att ge rådet möjlighet att i ett tidigt skede engagera sig i en fredsbevarande aktion.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att FN:s fredsbärande roll måste ytterligare förstärkas. Därför krävs kontinuerliga och nya initiativ som leder fram till detta. Stormakternas medverkan är viktig för att resultat skall uppnås. Med det anförda torde yrkande 1 i motion 2136 få anses besvarat.

I samma motions yrkande 4 hemställs att riksdagen uttalar sig för vad som anförts i motionen beträffande inriktningen av svenska arbetsinsatser för internationella rustningsbegränsningar. Därmed avses, framgår det av motionstexten, bl. a. begränsning av kärnvapenspridning, exempelvis genom förbud mot uranbrytning och export av reaktorteknologi, samt identifiering och om möjligt begränsning av sådan forskning och teknikutveckling som driver på kapprustningen. Även motion 1783 tar i yrkande 13 sikte på inriktningen med svensk nedrustningspolitik.

Flertalet av de förslag som avses bakom dessa två yrkanden behandlas under de olika sakavsnitten i detta betänkande och faller därutöver delvis inom ramen för konferensen i Stockholm. Därmed torde syftet med yrkandena vara tillgodosett, varför de avstyrks.

Även yrkande 2 i motion 194, i vilket hemställs om åtgärder som förhindrar att svensk industri deltar i USA:s och NATO:s upprustning genom leveranser till DIVAD-projektet, hör till den allmänna inriktningen av vår nedrustningspolitik.

Som framgår av utrikeshandelsminister Mats Hellströms svar på en fråga i riksdagen den 10 mars 1983 strider enligt regeringens uppfattning Bofors leveranser av eldrör till USA inte mot de svenska vapenexportbestämmelserna. Ärendet har behandlats i utrikesnämnden. Om det skulle

befinnas att denna export inte är förenlig med svenska bestämmelser kommer utförseltillstånd självfallet inte att beviljas.

Mot bakgrund av utrikeshandelsministerns uttalande anser utskottet inte att någon riksdagens åtgärd är påkallad med anledning av motionen, varför yrkande 2 i motion 194 avstyrks.

Under denna rubrik behandlas även yrkande 3 i motion 2136 i vilket begärs att Sverige skall ta initiativ till en FN-studie om de militära verksamheternas effekter på miljön och livsbetingelserna på jorden.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att sambandet mellan miljö och rustningar är ett angeläget studieobjekt. FN:s miljöprogram (UNEP) beslutade vid sin 10:e session om ett sexårigt kontinuerligt program för en allsidig belysning av detta samband. SIPRI är samordnande och verkställande organ för studien.

Därtill kommer att den oberoende kommission för miljö och resursfrågor som generalförsamlingen i höst på indiskt och svenskt initiativ förväntas fatta beslut om även kommer att behandla bl. a. just denna fråga.

Mot denna bakgrund synes syftet med motionsyrkandet vara uppnått varför yrkandet i fråga torde anses besvarat.

Förtroendeskapande åtgärder. Kärnvapenfri zon

Flera yrkanden i de föreliggande motionerna berör förhållanden som kan komma att behandlas av den förestående Stockholmskonferensen. Det gäller yrkande 2 i motion 1783 vari föreslås att Sverige skall verka för att förtroendeskapande åtgärder bör medföra en reell förstärkning av berörda parter informationsmöjligheter. Motionärerna tar bl. a. sikte på en utvidgning av det geografiska området för CBM, överraskande angrepp, negativa effekter för Nordeuropa av truppreduktioner i Centraleuropa, truppförflyttningar m. m. Det gäller vidare yrkande 3 i samma motion om balans mellan ESK:s tre korgar, yrkande 4 om behovet av noggranna förberedelser av Stockholmskonferensen, yrkande 5 om specialförband såsom landstigningstrupper och helikopterstyrkor samt yrkande 6 om fördjupade förtroendeskapande åtgärder i Nordeuropa som skulle kunna omfatta Norden, Östersjön och delar av Sovjetunionen. Även i motion 2136 lämnas förslag som har att göra med det svenska nedrustningsarbetets allmänna inriktning och med Stockholmskonferensen (yrkande 4).

I den internationella situation som råder måste det betecknas som en framgång att Madridmötet kunde avslutas och ett slutdokument antas. Genom besluten i Madrid och det arbetsprogram som där antogs upprätthålls den viktiga balansen mellan ESK:s tre korgar. Det är angeläget att denna balans bibehålls under den fortsatta ESK-processens olika skeden.

Det är också mycket tillfredsställande att ESK-staterna i Madrid kunde enas om att sammankalla en konferens i Stockholm om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder samt nedrustning (CDE). De förtroendeskapande åtgärder som hittills prövats inom ESK:s ram har kanske varit

blygsamma i sin räckvidd men ändå utgjort betydelsefulla inslag i det europeiska samarbetet. De kan ses som en början till ett försök att gradvis bygga upp ett nytt och mera stabilt säkerhetssystem. En utgångspunkt för de förtroendeskapande åtgärderna är förmodandet att stormakternas rustningar inte bara beror på verkliga hot utan också på ogrundade farhågor om motståndarens avsikter.

Det är utskottets förhoppning att Stockholmskonferensen skall leda till längre gående förtroendeskapande åtgärder, som kan få en mer direkt betydelse för ländernas säkerhet. Som framgår av bakgrundsbeskrivningen ger mandatet utrymme härför.

Det ter sig naturligt att förslag av den typ som förs fram bl. a. i motion 1783 kommer att diskuteras under Stockholmskonferensen. På svensk sida pågår nu ett grundligt förberedelsearbete, som också innefattar studium av olika förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder av särskilt intresse för vårt eget lands säkerhet och av betydelse för en bevarad stabilitet i Norden.

Utskottet finner emellertid inte nu anledning att uttala sig närmare om de konkreta förslag som väcks i motionerna utan utgår ifrån att dessa behandlas i det pågående förberedelsearbetet.

Enligt utskottets mening bör även motion 1776 om en regional nedrustningskonferens för Nordeuropa ses mot bakgrund av det nyligen i Madrid fattade beslutet om en europeisk konferens som i sin andra fas också skall behandla direkta nedrustningsfrågor. Därunder erbjuds också tillfälle att diskutera frågor som väcks i motionen. Syftet med motionen får därmed anses tillgodosett.

Med vad som anförts i det föregående torde yrkandena 2–6 i motion 1783 och motion 1776 få anses besvarade.

Utskottet behandlar i detta sammanhang också yrkande 11 i motion 1783, i vilket föreslås att ett system för redovisning av militärutgifter bör övervägas såväl inom FN som i Europa.

Inom FN:s ram används sedan år 1980 ett system för inrapportering av militära utgifter. Omkring 25 länder deltar i denna regelbundna rapportering, dock hittills inget östland. Det pågår försök att förbättra systemet så att mer rättvisande jämförelser mellan länder skall bli möjliga.

FN-systemet har ännu inte funnit sin slutliga form. Enligt utskottets mening finns det i första hand anledning att försöka utveckla systemet och vinna ökad anslutning till det. Det vore en förtroendeskapande åtgärd om alla europeiska stater anslöt sig till systemet. Det torde vara möjligt att denna fråga tas upp vid Stockholmskonferensen. Yrkande 11 i motion 1783 anses därmed besvarat.

Motion 558 ägnas åt en kärnvapenfri zon i Norden. Det föreslås att regeringen utarbetar ett handlingsprogram för en nordisk zon och att detta program bl. a. inriktas på en nordisk konferens, en samnordisk parlamentarisk kommission, en nordisk ministerkommission, utarbetandet av en

avtalstext för en zon, krav på säkerhetsgarantier från kärnvapenmakterna, utredning om en uttunningszon och utredning av konsekvenserna av en nordisk zon för det svenska nedrustningsarbetet och vår säkerhetspolitik. I motionen anförts också skäl för att anordna en folkomröstning i frågan.

Även i motion 1783 finns i anslutning till dess yrkande 7 om reduktion av kärnvapen i Nordeuropa överväganden om en kärnvapenfri zon i Norden. Motionärerna vill se zonen som en form av förtroendeskapande åtgärd i ett geografiskt begränsat område och föreslår att regeringen överväger ett längre gående system av förtroendeskapande åtgärder i Nordeuropa.

Synpunkter på utformningen av en nordisk kärnvapenfri zon lämnas också i motion 2136.

Statsminister Olof Palme har i ett anförande inför Paasikivi-samfundet den 1 juni 1983 utförligt redovisat den svenska regeringens aktuella syn på en nordisk kärnvapenfri zon.

Vissa grundelement anges som enligt regeringens åsikt kan och bör ingå i ett zonarrangemang. Zonen bör i första hand omfatta de nordiska ländernas territorier, inkl. sjöterritorier, och luftrummet ovanför. Kärnvapenstaterna bör genom klara och reservationslösa utfästelser åta sig att fullt ut respektera zonens kärnvapenfria status. Kärnvapen som primärt är avsedda för mål inom den tänkta zonen bör dras bort från vårt närområde. Ett zonarrangemang måste också innefatta förpliktelser rörande kärnvapenfrihet i Östersjön.

Möjligheterna att göra framsteg i zonarbetet skulle främjas av en positiv utveckling i de pågående förhandlingarna om kärnvapen i Europa och förhandlingarna mellan blocken om de konventionella styrkorna. Det finns alltså ett samband mellan zonprocessen och arbetet på nedrustnings- och säkerhetsbefrämjande åtgärder i Europa i sin helhet. Arbetet på en kärnvapenfri zon i Norden bör emellertid inte underordnas utvecklingen i de europeiska förhandlingarna. Framsteg i zonfrågan kan i sig utgöra ett konstruktivt bidrag till strävandena att gradvis minska kärnvapnens roll och antal i Europa. Det framgår också av anförandet att regeringen betraktar arbetet för en zon som en fortlöpande process genom vilken vi själva kan påverka klimatet i vår egen region. Zonen har därmed ett förtroendeskapande egenvärde.

De refererade synpunkterna i statsministerns tal återspeglar de riktlinjer som riksdagen tidigare fastlagt.

Förslaget att upprätta en kärnvapenfri zon i Norden har behandlats av två på varandra följande riksdagar på grundval av betänkanden från ett båda gångerna enhälligt utrikesutskott (UU 1980/81:26 och UU 1981/82:23). I betänkandena lämnades en utförlig redogörelse för zontankens utveckling och beskrevs förutsättningarna för upprättande av en nordisk zon. Utskottets redogörelse utmynnade i följande konstaterande:

Utskottet finner det tillfredsställande att de nordiska regeringarna, utifrån sina olika säkerhetspolitiska utgångspunkter, igångsatt egna utredningsarbeten och gemensamt åsiktsutbyte kring frågan om en kärnvapenfri zon i Norden. Utskottet utgår ifrån att regeringen fortsätter sitt arbete i fråga om utredningar och analyser samt håller fortsatt nära kontakt med övriga nordiska regeringar i frågan, för att undersöka om en gemensam grund finns mellan de nordiska länderna i syfte att skapa en kärnvapenfri zon i Norden som ett led i arbetet för ett kärnvapenfritt Europa. (UU 1981/82: 23.)

Vad utskottet anförde om villkoren för upprättande av en kärnvapenfri zon i Norden har fortsatt full giltighet. Utskottet noterar att regeringen, i enlighet med riksdagens beslut, står i förbindelse med övriga nordiska regeringar i detta ärende och att de nordiska utrikesministrarna är eniga om att hålla fortsatt kontakt i frågan.

Med hänvisning till vad som anförts i det föregående får utskottet anse yrkande 7 i motion 1783 besvarat.

Det i motion 558 föreslagna handlingsprogrammet för en zon går emellertid i vissa avseenden längre i förberedelsearbetet än vad som nu är möjligt. Enligt utskottets mening förfogar regeringen över tillräckliga kanaler och beredningsorgan för att så effektivt det låter sig göra hantera zonfrågan. Motion 558 avstyrks därför.

Kemiska och biologiska vapen

I motion 194, yrkande 7, föreslås att regeringen i FN kräver att 1972 års konvention om biologiska vapen efterlevs. I motion 1783, yrkande 10, föreslås att Sverige skall verka för att samma konvention förses med effektiva kontrollbestämmelser.

Som framgår av bakgrundsbeskrivningen driver Sverige sedan flera år aktivt frågan om en effektivisering av B-vapenkonventionens klagomålsprocedur. Stormakterna motsatte sig emellertid under den första granskningsskonferensen år 1980 alla strävanden i denna riktning. Sedan dess har USA intagit en betydligt mer positiv ståndpunkt medan Sovjetunionen fortfarande är avvisande till tanken på att sammankalla en konferens i frågan. Sverige fortsätter emellertid tillsammans med andra länder sina ansträngningar att få till stånd överläggningar om förbättringar av klagomålsproceduren i enlighet med den resolution som FN:s generalförsamling år 1982 antog i frågan.

Utskottet noterar regeringens strävan härvidlag och får därmed anse motionerna 194 och 1783 besvarade i ifrågavarande delar.

Samma två motioner behandlar även kemiska vapen. I yrkande 8 i motion 1783 föreslås att regeringen skall fortsätta arbetet med ytterligare internationella undersökningar om användning av kemiska vapen och i samma motions yrkande 9 att regeringen intensifierar ansträngningarna att få till stånd ett heltäckande internationellt avtal om förbud mot kemiska

vapen. I motion 194, yrkande 8, begärs omedelbara åtgärder för information och upplysning om BC-stridsmedel bland den svenska allmänheten, och i motion 2136, yrkande 2, föreslås att regeringen skall verka för framtagande av material om freds- och nedrustningsfrågor. Därvid bör enligt motionärerna även SIDA:s informationsanslag kunna utnyttjas.

Utskottet har i det föregående konstaterat att FN:s expertgrupp för utredning av påstådd användning av kemiska vapen i Sydostasien och Afghanistan avslutat sitt arbete utan att några bestämda slutsatser kunde dras. Detta måste beklagas, men utskottet gör samtidigt bedömningen att förnyade framställningar om undersökningar på platsen även nu skulle komma att avvisas. Ett syfte är dessutom uppnått redan genom att undersökningen kom till stånd. Därtill kommer att efterlevnaden av 1925 års Genèveprotokoll om BC-stridsmedel nu är föremål för generalsekreterarens särskilda granskning. I detta arbete deltar Sverige med en konsult.

Varje misstanke om att kemiska eller biologiska stridsmedel kommit till användning bör självfallet föranleda en noggrann utredning. Utskottet utgår från att regeringen även fortsättningsvis beaktar möjligheterna att få till stånd opartiska undersökningar om påstådda brott mot gällande konventioner, inkl. möjligheter att göra besök på platsen.

Med hänvisning härtill får utskottet anse yrkande 8 i motion 1783 besvarat.

Beträffande yrkandet om förbud mot kemiska vapen konstaterar utskottet att regeringen redan driver denna fråga i nedrustningskommittén på ett konstruktivt sätt. Utskottet utgår från att så kommer att vara fallet även framöver och får därmed anse yrkande 9 i motion 1783 besvarat.

Utskottet delar den i motion 2136 framförda åsikten att ökad information om freds- och nedrustningsfrågor är angelägen. Det är en styrka att folkrörelserna och den växande fredsrörelsen i stor utsträckning själva tagit på sig uppgiften att i egen regi framställa informationsmaterial och sprida upplysning i fredsfrågorna. Till stöd härför förfogar regeringen fr. o. m. innevarande budgetår över ett särskilt anslag som skall användas av enskilda organisationer för freds- och nedrustningsinformation. Även de medel som anslås till försvarsupplysning används för information om freds- och nedrustningsfrågor.

SIDA:s informationsanslag är primärt avsett för andra ändamål, vilket enligt utskottets mening emellertid inte hindrar att det även kommer fredsrörelserna till del för verksamhet som direkt anknyter till utvecklings-samarbetet. Därmed torde yrkande 2 i motionen få anses besvarat.

Vad gäller ökad information om BC-stridsmedel vill utskottet erinra om vad som anfördes i UU 1981/82: 21, nämligen att upplysning i BC-frågor redan ingår i den svenska försvars- och nedrustningsinformationen. Ovan nämnda anslag kan också användas för informationsinsatser om BC-stridsmedel. Enligt utskottets mening behöver yrkande 8 i motion 194 därför inte föranleda någon riksdagens särskilda åtgärd, varför det avstyrks.

Utförsel av kärnkraftsmateriel m. fl. frågor

Flera yrkanden behandlar spridning av kärnkraftsteknologi. I yrkande 4 i motion 194 heter det att regeringen bör ta initiativ för att begränsa spridningen av kärnkraftsteknologi, särskilt för användning i rymden, i yrkande 5 att utförsel av alla radioaktiva ämnen som kan användas för tillverkning av kärnvapen bör förbjudas och i yrkande 6 att regeringen bör ta initiativ till en begränsning av militariseringen av rymden och till en utvidgning av de internationella kontrollåtgärderna på området. I motion 1779 anförs att Sverige genom sin utförsel av utbränt kärnbränsle medverkar till kärnvapenspridningen. Kärnvapenspridningen berörs även i motion 2136.

Som utskottet tidigare understrukt, senast i betänkande UU 1981/82: 23, är det av stor vikt att fortsatta internationella ansträngningar görs för att övervaka användningen av kärnenergiteknik vid sidan av det arbete som är direkt inriktat på att förhindra spridning av kärnvapen till fler stater. Som allmän regel gäller att Sverige ger tillstånd för utförsel av ifrågakarande materiel till icke-kärnvapenstater endast om de ratificerat NPT (Non Proliferation Treaty) eller gjort minst motsvarande åtaganden genom det internationella atomenergiorganet IAEA.

IAEA:s kontroll över den civila kärnkraftsproduktionen omfattar nu 98% av alla kärnkraftverk. Genom sin anslutning till NPT har Sverige i övrigt accepterat principen att varje land har rätt att välja sin egen energipolitik. Denna princip är av betydelse när Sverige och andra NPT-länder utformar sin exportpolitik på området.

Kravet i motion 194 att begränsningen av utförseln av kärnkraftsteknologi särskilt skall gälla teknologi som kan användas i rymden hänger nära samman med yrkande 6 i samma motion om militarisering av rymden.

Som framgår av bakgrundsbeskrivningen är det Sveriges uppfattning att det finns ett behov av internationella överenskommelser som syftar till att förhindra varje form av rymdkrigföring. FN:s generalförsamling har antagit ett par resolutioner på området. Sovjetunionen framlade år 1981 ett förslag till konvention. För några månader sedan presenterade Sovjetunionen ett nytt textförslag. Det är ännu för tidigt att säga huruvida detta nya förslag kommer att visa sig vara en bas för fortsatta förhandlingar i frågan.

Utskottet utgår från att regeringen liksom hittills kommer att begagna sina möjligheter att föra ärendet framåt. Därmed torde yrkandena 4 och 6 i motion 194 få anses besvarade.

Vad gäller yrkandena i motion 194 och 1779 om förbud mot utförsel av utbränt kärnbränsle vill utskottet erinra om att utförsel för upparbetning sker i enlighet med den av riksdagen antagna villkorslagen, vilken enligt förslag i proposition 1983/84: 60 skall ersättas av en ny lag om kärnteknisk verksamhet. Som utskottet påpekat vid de tidigare tillfällen motsvarande yrkanden behandlats skall dessutom allt omhändertagande av plutonium

från det svenska kärnkraftsprogrammet ske på grundval av svenska beslut (UU 1981/82: 23).

Med hänvisning härtill avstyrks motion 1779 och yrkande 5 i motion 194.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 194, yrkande 3, motion 1982/83: 1783, yrkandena 1 och 12, samt motion 1982/83: 2136, yrkande 1, besvarade med vad utskottet anfört angående den svenska nedrustningspolitikens inriktning m.m., s.y. 1 (m)
2. att riksdagen avslår motion 1982/83: 194, yrkande 1, angående råvaror och rustningar, res. 1 (vpk)
3. att riksdagen avslår motion 1982/83: 1783, yrkande 13, angående den svenska nedrustningspolitikens inriktning,
4. att riksdagen avslår motion 1982/83: 2136, yrkande 4, angående åtgärder mot spridning av kärnvapen, res. 2 (c, vpk)
5. att riksdagen avslår motion 1982/83: 194, yrkande 2, angående svensk vapenexport, res. 3 (vpk)
6. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 2136, yrkande 3, besvarad med vad utskottet anfört angående miljö och rustningar,
7. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 1783, yrkandena 2–6, och motion 1982/83: 1776 besvarade med vad utskottet anfört angående förtroendeskapande åtgärder, s.y. 2 (vpk)
8. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 1783, yrkande 11, besvarad med vad utskottet anfört angående militärbudgetar,
9. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 1783, yrkande 7, besvarad med vad utskottet anfört angående kärnvapenfri zon i Norden,
10. att riksdagen avslår motion 1982/83: 558 angående en kärnvapenfri zon i Norden, s.y. 3 (vpk)
11. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 194, yrkande 7, och motion 1982/83: 1783, yrkande 10, besvarade med vad utskottet anfört angående biologiska stridsmedel,
12. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 1783, yrkande 8, besvarad med vad utskottet anfört angående internationella undersökningar av användningen av kemiska vapen,
13. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 1783, yrkande 9, besvarad med vad utskottet anfört angående konvention mot kemiska vapen,
14. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 2136, yrkande 2, besvarad med vad utskottet anfört angående information om nedrustning,

15. att riksdagen avslår motion 1982/83: 194, yrkande 8, angående information om BC-stridsmedel.
16. att riksdagen förklarar motion 1982/83: 194, yrkandena 4 och 6, besvarad med vad utskottet anfört angående krigföring i rymden m. m..
17. att riksdagen avslår motion 1982/83: 194, yrkande 5, och motion 1982/83: 1779 angående utförsel av kärnbränsle. res. 4 (c. vpk)

Stockholm den 24 november 1983

På utrikesutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Sture Korpås (c), Carl Bildt (m), Sture Palm (s), Gunnel Jonäng (c), Margaretha af Ugglas (m), Jan Bergqvist (s), Axel Andersson (s), Sten Sture Paterson (m), Maj-Lis Lööw (s), Bengt Silfverstrand (s), Ivar Virgin (m), Bertil Måbrink (vpk), Nils Svensson (s) och Ola Ullsten (fp).

Reservationer

1. Råvaror och rustningar

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Utskottet delar" och slutar med "motion 194." bort ha följande lydelse:

Kampen om världens begränsade resurser, kapplöpningen om att först lägga beslag på dem och strävan att sedan behålla kontrollen för att möjliggöra en exploatering, är den största och grundläggande orsaken till alla rustningar. Detta döljer ofta de som är beroende av att lägga under sig andra staters och regioners tillgångar bakom påståenden om att motsättningarna är av etnisk, religiös, kulturell eller ideologisk karaktär. Utskottet vill naturligtvis inte betvivla att konflikter och rustningar också kan ha sin grund i dessa senare faktorer. Vår historiska kunskap visar emellertid att de mestadels varit utanverk för bakomliggande, ekonomiska intressen.

Det är utskottets bestämda uppfattning att dessa förhållanden är mera aktuella än någonsin i dagens värld. Vid bedömningen av staters eller pakters rustningar är det därför av största betydelse att konstatera vem eller vilka, som har störst behov av att gå utanför sitt eget område, sitt eget territorium för att skaffa sig ekonomiskt underlag för sin existens.

Det är ställt utom allt tvivel att det är USA, som är den största förbrukaren av världens alla råvaror. Det är också fullt klart att USA inte på långt när kan producera sitt eget behov av viktiga resurser som t.ex. olja,

bauxit, koppar, tenn och viktiga legeringsmetaller. För att säkra dessa tillgångar måste USA upprätthålla egen militär närvaro där dessa finns eller ge militärt stöd till lydregeringar i området. Detta kräver alltmer ökande rustningar.

Sverige och den svenska regeringen bör i det fortsatta nedrustningsarbetet ägna större uppmärksamhet åt dessa frågor. Eftersom det endast är den rika, industrialiserade världen, som kan utnyttja sitt övertag gentemot den fattiga, underutvecklade tredje världen i detta som i många andra fall, finns här en direkt koppling till den s. k. Nord-Syd-konflikten.

Vårt land har i andra sammanhang, t. ex. på handelspolitikens område, aktualiserat denna konflikt. Det är vårt ansvar att också i rustningssammanhang ta upp konkreta fall, aktuell statistik och annat material för att visa hur kampen om råvaror och andra tillgångar utgör en direkt orsak till den ständigt pågående upprustningen.

Vad utskottet framfört bör ges regeringen till känna. Därmed tillgodoses också yrkande 1 i motion 194.

dels att utskottets hemställan i mom. 2 bort ha följande lydelse:

2. att riksdagen med bifall till motion 1982/83: 194, yrkande 1, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om råvaror och rustningar.

2. Kärnvapenspridning

Sture Korpås och Gunnel Jonäng (båda c) samt Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Därmed avses" och slutar med "varför de avstyrks." bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning, att det finns ett samband mellan olika led i kärnkraftscykeln och kärnvapen. Länder som har ett omfattande civilt kärnkraftsprogram har också en teknologisk bas för att utveckla kärnvapen. Den främsta barriären i dag är inte teknik och ekonomi utan politiska restriktioner, som kan förändras. Utskottet anser därför att Sverige genom att förbjuda uranbrytning och reaktorexport bör bidra till att minska risken för kärnvapenspridning. Med hänsyn härtill tillstyrker utskottet yrkande 4 i motion 2136.

Även motion 1783 tar i yrkande 13 sikte på inriktningen av svensk nedrustningspolitik. Flertalet av de förslag som avses bakom detta yrkande behandlas under de olika sakavsnitten i detta betänkande och faller därutöver delvis inom ramen för CDE-konferensen i Stockholm. Därmed torde syftet med yrkandet vara tillgodosett, varför det avstyrks.

dels att utskottets hemställan i mom. 4 bort ha följande lydelse:

4. att riksdagen med bifall till motion 1982/83: 2136, yrkande 4, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående åtgärder mot spridning av kärnvapen.

3. Vapenexport

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Som framgår" och slutar med "motion 194 avstyrks." bort ha följande lydelse:

Den svenska vapenexportlagen förbjuder all export av vapen till stater som befinner sig i väpnad konflikt, dvs. krig. Också till stat, som på goda grunder kan antas löpa risk att bli inblandad i väpnad konflikt/krig, är svensk vapenexport förbjuden. I båda fallen gäller att krigsförklaring inte behöver ha utfärdats för att de svenska restriktionerna skall gälla.

USA befinner sig i väpnad konflikt/krig i Centralamerika och Libanon. På båda platserna deltar militära trupper från USA, och vapeninsatserna är betydande. USA har nyligen genomfört en invasion av Grenada, och risken för en direkt konfrontation med Syrien i Västasien är överhängande. En jordansk insatsstyrka beväpnad med vapen från USA skall sättas upp i området.

Varje allvarlig och ärlig bedömare måste inse att vapenförsäljning till USA står i strid med den svenska vapenexportlagen.

Bofors har fått en stor order till USA:s nya luftvärnssystem DIVAD. Leveranserna har troligen redan påbörjats. Detta är ett klart brott mot den svenska lagen, och det är ofattbart att utrikeshandelsminister Mats Hellström i ett frågesvar i riksdagen kunnat påstå att denna affär enligt regeringens uppfattning inte strider mot exportlagen.

Utskottet vill med skärpa framhålla att regeringen snarast bör vidta åtgärder för att stoppa Bofors engagemang i DIVAD-projektet.

Därmed tillstyrks också yrkande 2 i motion 194.

dels att utskottets hemställan i mom. 5 bort ha följande lydelse:

5. att riksdagen med bifall till motion 1982/83: 194, yrkande 2, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående svensk vapenexport.

4. Utförsel av kärnbränsle

Sture Korpås och Gunnel Jonäng (båda c) samt Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 17 som börjar med "Vad gäller yrkandena" och slutar med "motion 194." bort ha följande lydelse:

Vid behandling av motion 194 och 1779 om förbud mot utförsel av utbränt kärnbränsle vill utskottet också erinra om det samband som finns mellan kärnkraftens civila användning och möjligheterna att utveckla kärnvapen. Genom den tekniska utvecklingen sänks den ekonomiska tröskel som en stat måste passera för att kunna tillverka kärnvapen. Utskottet delar motionärernas oro för riskerna med anrikning och upparbetning samt

användning av plutonium, där ny teknik, bl. a. laserbearbetning, öppnar oroande perspektiv. Utskottet anser att Sverige mot denna bakgrund bör förbjuda utförsel av utbränt kärnbränsle. Med hänvisning härtill tillstyrks motion 1779 och yrkande 5 i motion 194.

dels att utskottets hemställan i mom. 17 bort ha följande lydelse:

17. att riksdagen med bifall till motion 1982/83: 194, yrkande 5, och motion 1982/83: 1779 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående utförsel av kärnbränsle.

Särskilda yttranden

1. Kärnvapenfrysning och icke-förstaanvändning av kärnvapen

Carl Bildt, Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson och Ivar Virgin (alla m) anför:

I utskottets utlåtande refereras den ståndpunkt den svenska regeringen intagit när det gäller frysning av kärnvapen och den aktuella situationen vad gäller utplacering av nya medeldistansrobotar i Europa.

Företrädare för moderata samlingspartiet har vid en rad tillfällen förklarat att vi i denna fråga icke kan dela de bedömningar som regeringen gjort.

Ett krav på villkorslöst stopp för utplacering av nya medeldistansrobotar just nu riktar sig i praktiken ensidigt mot NATO, eftersom det mycket omfattande sovjetiska SS 20-program som pågått sedan 1977 nu förefaller att vara avslutat när det gäller upprättandet av baser för SS 20-robotar i Sovjetunionens europeiska delar. Produktionen av SS 20-robotar för bl. a. omladdning av de startramper som finns på de europeiska baserna förefaller dock att fortgå.

Risken är stor att en frysning i dag skulle bli en nedfrysning också av möjligheterna till en överenskommelse mellan USA och Sovjetunionen om en kraftig nedskärning såväl av existerande SS 20 som av de planerade amerikanska robotarna. I ett läge där en frysning skulle innebära en låsning av exakt den situation som Sovjetunionen sedan länge sökt uppnå, dvs. ett monopol gentemot USA på denna typ av vapen i Europa, förefaller det mindre sannolikt att man på sovjetisk sida skulle vara beredd till långtgående nedskärningar av sina SS 20-styrkor.

Sverige bör stödja ansträngningarna att få till stånd en ömsesidig och balanserad reduktion av existerande och planerade arsenaler av landbase-rade medeldistansrobotar i Europa. I det sammanhanget måste självfallet hänsyn tas till samtliga i Europa förekommande system av denna typ.

I utskottsbetänkandet refereras dessutom regeringens ställningstagande i FN när det gäller lämpligheten av en ömsesidig deklaration om s. k. non-first use av kärnvapen. Även i denna fråga har företrädare för moderata samlingspartiet tidigare framhållit att vi inte kan dela regeringens bedömning.

Som framhålls i utskottets betänkande finns det ett samband mellan nukleära och konventionella styrkor i de säkerhetssystem som i dag dominerar Europa. Uppgiften att gradvis söka ändra dessa system i riktning mot ett starkt reducerat beroende av kärnvapen i främst det västliga försvarssystemet är omfattande och tidskrävande.

Krav på omedelbara förklaringar om s. k. non-first use torde knappast gagna den säkerhetsdebatt som i dag pågår i Västeuropa. Den balanserade förändring av säkerhetssystemen i Europa som även Sverige har anledning att sträva efter torde bäst gagnas av ett mer nyanserat hanterande av dessa frågor.

2. Förtroendeskapande åtgärder

Bertil Måbrink (vpk) anför:

Riksdagen har tidigare ansett att de förtroende- och säkerhetsskapande åtgärderna skall ses som steg på väg mot ett Europa fritt från kärnvapen och därmed också ett helt nytt säkerhetssystem. Utskottets förslag till formulering avviker från detta synsätt och kan innebära och tolkas som ett helt nytt ställningstagande – för ett europeiskt säkerhetssystem med kärnvapen.

Detta ställningstagande innebär ett avsteg från tidigare beslut och ett närmande till de i Sverige av moderata samlingspartiet företrädde åsikterna om att kärnvapen i Europa behövs för att säkra freden.

Det är anmärkningsvärt att utskottets majoritet inte entydigt klargör att ett nytt europeiskt säkerhetssystem bör vila på annan grund än kärnvapenavskräckningens. Utskottets ovilja att entydigt fastslå målet – ett Europa fritt från kärnvapen – skiljer sig från de uppfattningar företrädare för regeringen uttalat, t. ex. statsministern, utrikesministern m. fl.

3. Kärnvapenfri zon i Norden

Bertil Måbrink (vpk) anför:

Inrättandet av en nordisk kärnvapenfri zon blockeras i dag på olika sätt. Det största hindret utgörs av de danska och norska regeringarnas inställning. Dessa har dock inte kategoriskt avvisat förslaget utan anfört olika politiska och militära problem, bl. a. orsakade av ländernas NATO-medlemskap.

Den svenska regeringen har givit arbetet för en nordisk kärnvapenfri zon hög prioritet och påbörjat olika förarbeten. Utskottet gör bedömningen att dessa åtgärder är tillräckliga och avslår därför vpk-motionen.

Med hänsyn till de danska och norska regeringarnas inställning måste vänsterpartiet kommunisterna konstatera att det f. n. knappast finns möjlighet att få till stånd det nordiska förberedelsearbete som föreslås i motio-

nen. Det är emellertid angeläget att alla ansträngningar görs för att finna vägar som leder till ett aktivt nordiskt förberedelsearbete på området. Inrättandet av en särskild nordisk ministerkommission och en nordisk parlamentarisk konferens bör därför inte avfärdas utan finnas kvar i det fortsatta arbetet.

